

Vertimai

ATIDESNIS ŽVILGSNIS Į LEIBNIZĄ

Bandant suprasti Leibnizą, dažniausiai pradedama nuo *Monadologijos*, *Samprotavimo apie metafiziką* arba *Loginių-metafizinų pradų*¹. Šie veikalai ir pačiam autoriui turėjo egzoterinę funkciją – Leibnizas jais siekė apibendrinti ir skleisti savo pažiūras. Tačiau didžiausią jo filosofinių raštų dalį sudaro visai kitokie, trumpi, sudėtingi ir įdirbio reikalaujantys tekstai. Jie, kartu ir milžiniškos apimties korespondencija, yra didžiausias Leibnizo tyrinėtojų mūšio laukas.

Šiame numeryje pateikiami *Apibendrinimai iš diskusijų su Fardella* yra vienas iš įdomiausių tokio pobūdžio rašinių. Į lietuvių kalbą jis išverstas pirmą kartą. Danielis Garberis apie jį rašė: „Apsikeitimas nuomonėmis su Fardella yra esminis dokumentas, galintis padėti suprasti ne tik Leibnizo pažiūras apie kūno prigimtį ar ontologiją apskritai, bet ir visos jo idealistinės metafizikos raidą.“² Šis tekstas svarbus visų pirma tuo, kad jame paliečiamos dvi problemiškaus Leibnizo filosofijos temos – laisvės, pasaulio tobulumo ir apvaizdos (pirmos dalies du pirmi teiginiai) bei kūninės substancijos (pirmos dalies trečias teiginys, antra ir trečia dalys) problemos.

¹ Anksčiau šis tekstas buvo žinomas *Pirmųjų tiesų (Primae veritates)* pavadinimu. Jis buvo laikomas pirmuoju brandžiųjų Leibnizo pažiūrų sąvadu, tačiau dabar yra žinoma, kad tai šiek tiek vėlesnis rašinys.

² Garber, D. Leibniz and Fardella: Body, Substance, and Idealism. In: *Leibniz and His Correspondents*. Ed. Paul Lodge. New York: CUP, 2004, p. 123.

Be to, šis tekstas yra aiškiai datuojamas 1690 metų kovo mėnesiu. Leibnizo tekstų, skirtingai nei korespondencijos, datas retai pavyksta nustatyti tiksliai, todėl *Apibendrinimai* suteikia tvirtą pagrindą įvertinti Leibnizo nuostatų kaitą. Šis tekstas patenka į laikotarpį, vadinamą Leibnizo viduriniaisiais metais (*the middle years*), trukusį apytikriai nuo 1680 iki 1700 metų. Būtent šis laikotarpis šiuolaikinių komentatorių yra aptarinėjamas intensyviausiai – vyksta ginčai, ar tuo metu Leibnizas laikėsi realistinių pažiūrų, ar kūnus laikė tik reiškiniais (kaip vėlyvuoju periodu)? Kaip galima suderinti jo tekstus, aiškiai mininčius fizinius kūnus, su idealistinėmis pažiūromis? Ar Leibnizas vėliau pakeitė savo požiūrį?³

³ Robertas M. Adamsas (*Leibniz: Determinist, Theist, Idealist*. New York: OUP, 1994, e.g. p. 274–277) ir Danielis Garberis (op. cit., e.g. p. 123–140, taip pat žr. Garber, D. *Leibniz: Body, Substance, Monad*. New York: OUP, 2009, p. 90–92) nemažai dėmesio skyrė būtent *Apibendrinimams*. Šie įtakingi tyrinėtojai priklauso priešingoms Leibnizo interpretavimo tradicijoms ir nesutaria dėl kai kurių *Apibendrinimų* teiginių. Didžiausia įtampa kyla dėl šio sakinio: „Taip pat siela, tinkamai ir tiksliai kalbant, yra ne substancija, o substancinė forma arba pirminė forma, glūdinti substancijoje, t. y. pirmasis aktas, pirmasis veiklusis gebėjimas.“ Garberio nuomone, šiame kontekste tai rodo, kad kūnai Leibnizui nebuvo tik reiškiniai – sielos sudaro tik substancijos formą, t. y. tik jos dalį, todėl pačioje substancijoje ne vien ji yra reali. Siela susijungia su tįsiu kūnu, kad sudarytų substanciją. Adamso nuomone, *Apibendrinimuose* tokios tezės nėra. Pasak jo, Leibnizas visą brandųjį laikotarpį iki mirties (įtraukiant ir šį tekstą) neigė tįsiojo pasaulio ir kūninės substancijos realumą.

Michelangelo Fardella (1650–1718) gimė Sicilijoje, Trapani mieste. Jis buvo ketveriais metais jaunesnis už Leibnizą. Įgijęs tradicinį scholastinį išsilavinimą, 22-ųjų metų tapo kunigu. Netrukus išvyko į Romą ir Paryžių, ten susipažino su Descartes'o filosofija ir naujausiais mokslo pasiekimais. Nuo 1684 ar 1687 metų jis įsikūrė Venecijoje, kur 1690-aisiais apsilankė ir Leibnizas. Pastarasis 1687 metų rudenį buvo paskirtas Braunschweigo kunigaikštystės istoriografu ir kaip pasiuntinys išvyko į kelionę po Italiją bei Austriją rinkti istorinių dokumentų. Jam tai buvo puiki proga susitikti su žymiais Italijos mokslininkais ir filosofais, kurių vienas, žinoma, buvo Fardella. Tarp abiejų mąstytojų užsimezgė susirašinėjimas, trukęs iki 1714 metų. Laiškuose aptariamos metafizinės, religinės temos, Fardella taip pat padėjo Leibnizui skleisti jo matematikos pasiekimus.

Leibnizas, būdamas jaunas, taip pat lankėsi Paryžiuje ir susipažino su tais žmonėmis, kuriuos ten pažino Fardella. Juos siejo bendras domėjimasis logika ir matematika. Nepaisant to, Fardella buvo kartezininkas ir sekė Malebranche'u, o Leibnizas nesutiko su Descartes'u nei dėl tšiosios substan-

cijos prigimties, nei dėl judėjimo dėsnių. Malebranche'o okazionalizmas Leibnizo neįtikino, nes iš jo esą plaukia arba tai, kad visi veiksmai priklauso Dievui, arba tai, kad ne visos substancijos gali veikti, o tai prieštarauja principui *actiones sunt suppositorum*. Fardellos ir Leibnizo pažiūros, be abejonės, skyrėsi, tačiau jiems abiem būdingas scholastinės minties ir naujosios filosofijos išmanymas leido gerai vienas kitą suprasti ir prasmingai diskutuoti.

Skaitytojas pastebės, kad tekstas yra detalus, sudėtingas ir ne visada lengva jį suprasti. Išsamesnei interpretacijai būtina skaityti ir kitus susijusius to paties laikotarpio tekstus, o jie dažnai prieinami tik lotyniškai. Todėl sėkmingam tolesniam Leibnizo tyrinėjimui yra parengta daugiau tekstų vertimų, numatomų skelbti kitame *Problemy* numeryje. Tikiuosi, kad jie sukels susidomėjimą ir paskatins atidžiau pažvelgti į Leibnizo filosofiją. Už išsamius ir vertingus komentarus dėkoju Mindaugui Strockiui. Taip pat dėkoju visai Klasikinės filologijos katedrai už suteiktas lotynų kalbos žinias ir tuometinei Filosofijos fakulteto administracijai už atvirą požiūrį ir sudarytas sąlygas studijuoti trokštamus dalykus.

Laurynas Adomaitis

Vilniaus universiteto

Filosofijos istorijos ir logikos katedra